

Tadeusz Paleczny

**ZRÓŻNICOWANIE RASOWE, ETNICZNE,
KLASOWO-WARSTWOWE I WYZNANIOWE
SPOŁECZEŃSTWA AMERYKAŃSKIEGO
W ŚWIETLE DANYCH SPISOWYCH Z 2000 ROKU**

Główne założenia socjologicznej analizy zjawisk społecznych w USA

Społeczeństwo amerykańskie jest jedną z najbardziej niejednorodnych, złożonych w wymiarach struktury rasowej, etnicznej, wyznaniowej i klasowo warstwowej, wielopoziomowych całości, integrujących wielką populację ludzką w płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej i kulturowej. Analizując społeczeństwo amerykańskie jako względnie jednorodny, autonomiczny system składający się z jednostek oraz sieci zajmowanych przez nich pozycji i pełnionych ról społecznych, obejmujący także różne grupy kulturowe i kategorie społeczne, wyróżnić można trzy sposoby określania jego natury.

1. Ujmujący istotę tego społeczeństwa jako tworu politycznego, społeczeństwa obywatelskiego, obejmującego na zasadach równorzędności i wolności wszystkich mieszkańców Stanów Zjednoczonych pozostających w uporządkowanym, tzn. legalnym prawnym stosunku względem instytucji państwa i stanowionych przez niego praw.

2. Traktujący amerykańskie społeczeństwo jako względnie homogeniczną całość kulturową, obejmującą elementy dziedzictwa wszystkich obecnych w jego strukturze grup rasowych, etnicznych i wyznaniowych. Teorie te ewoluowały od ujęć, w których owa „kulturowa całość” postrzegana była najpierw w kategoriach cywilizacji amerykańskiej, następnie złożonego wielokulturowego systemu społecznego, na koniec zaś pluralistycznej strukturalnie powiązanej całości, przekształcającej się w naród.

3. Łączący w postaci teorii systemowych obie tradycje, traktujący społeczeństwo amerykańskie jako złożone, autonomiczne społeczeń-

stwo obywatelskie, posiadające wspólne cechy kulturowe, w tym przede wszystkim język, tradycję oraz państwo. Ten sposób ujmowania natury społeczeństwa amerykańskiego staje się coraz powszechniejszy i popularniejszy. Zamieszkujący terytorium Stanów Zjednoczonych Amerykanie tworzą pluralistyczne, wieloetniczne, wielorasowe i wielowyznaniowe społeczeństwo obywatelskie, wchodząc między sobą w złożone, opierające się na wspólnocie dzielanych naczelnymi wartościami kulturowymi – takimi zwłaszcza jak wolność, równość, wyrastające z etyki protestanckiej indywidualizm oraz kapitalistycznej organizacji ducha przedsiębiorczości – systemy wzajemnych, relatywnie wysoce uporządkowanych interakcji.

Struktura rasowa, etniczna, klasowo-warstwowa, wyznaniowa

Najważniejsze wymiary strukturalne społeczeństwa amerykańskiego wyznaczone są przez kryteria przynależności rasowej, etnicznej, wyznaniowej i klasowo-warstwowej. Wszystkie wyznaczniki przynależności społecznej krzyżują się ze sobą i wzajemnie współwarunkują. Trudno jest wyjaśnić założenia i mechanizmy kształtowania się struktury klasowo-warstwowej w oderwaniu od zróżnicowania rasowego czy etnicznego. Neutralna pozornie kategoria wyznania, w dłuższej perspektywie historycznej również nabiera znaczenia ważnego czynnika współdecydującego o lokalizacji jednostek i grup na skalach bogactwa, władzy i prestiżu.

Jeden z najważniejszych wymiarów struktury społeczeństwa amerykańskiego wyznaczony jest przez podziały rasowe. Struktura rasowa posiada swoje ideologiczne, polityczne i kulturowe konsekwencje i występuje zarówno w sferze czynników obiektywnych, jak i subiektywnych. Konsekwencje podziałów rasowych widoczne są w licznych i złożonych rodzajach uprzedzeń rasowych, ideologii rasistowskich czy doktryn grup wyłonionych w strukturze społeczeństwa amerykańskiego ze względu na kolor skóry. W ciągu ostatnich dwóch dekad nasiliły się tendencje wzrostu ilości Amerykanów o odmiennych charakterystykach rasowych.

Najmniej wyrazista – o ile można stopniować skalę niejednorodności – jest struktura etniczna. W zasadzie trudno wyróżnić w strukturze społeczeństwa wyraźnie wyodrębnione grupy etniczne. Posiadają one w większym stopniu wymiar lokalny i składają się przeważnie z imigrantów bądź ich dzieci i wnuków. W wymiarze społeczeństwa globalnego w coraz większym stopniu występują subiektywnie wyodrębnione – w oparciu o tożsamość jednostek i ideologie grupowe – kategorie etniczne Amerykanów, deklarujących swoją symboliczną więź z krajem swych przodków. Więź ta przejawia się najczęściej przez sentyment i emocjonalny, pozytywny stosunek do dziedzictwa kulturowego pewnej, szerokiej zbiorowości etnicznej, składającej się z Amerykanów wyposażonych w pamięć o swym złożonym, wielokrotnym pochodzeniu etnicznym. Krzyżowanie się i mieszanie ze sobą członków różnych zbiorowości etnicznych występuje w społeczeństwie amerykańskim równoległe z postępowaniem procesów amalga-

macji. Asymilacja prowadzi w coraz większym stopniu do zaniku obiektywnych cech przynależności etnicznej, zwłaszcza znajomości kultury i języka kraju pochodzenia. Z drugiej strony wszakże dochodzi – w wyniku procesów imigracji – do odtwarzania pierwotnych grup etnicznych, składających się z osób urodzonych poza terytorium Stanów Zjednoczonych i ich dzieci, władających biegle językiem kraju pochodzenia, podtrzymujących obyczaje i kulturę macierzystej zbiorowości narodowej lub etnicznej. Zjawisko to dotyczy szczególnie wyraźnie najliczniejszych w ostatnich dwóch dekadach populacji imigrantów latynoamerykańskich i azjatyckich.

Stosunkowo niejednorodna jest także skala różnicowania wyznaniowego. Amerykański system wyznaniowy jest wciąż zdominowany przez wzorce światopoglądowe i etyczne protestanckich grup wyznaniowych, jednak zwiększająca się nieustannie różnorodność kościołów i instytucji religijnych prowadzi do zacierania się w wielu przypadkach różnic pomiędzy nimi. Zjawisko to dotyczy szczególnie najliczniejszych protestanckich grup wyznaniowych baptystów i metodystów. Trudno jest nakreślić niejednokrotnie granicę pomiędzy dwoma grupami religijnymi w społeczności lokalnej Nowego Jorku, Chicago czy Los Angeles, gdyż granice etniczne, rasowe, kulturowe i społeczne i wyznaniowe bywają przekraczane we wszystkich kierunkach, prowadząc do wyłaniania się fenomenów zwielokrotnionej tożsamości religijnej i etnicznej, bądź kształtowania synkretyczno-hybrydalnych jej postaci.

Wciąż wiele kontrowersji oraz sprzecznych ujęć rodzi wymiar struktury klasowo-warstwowej. Różnicowanie położenia Amerykanów na różnych skalach, głównie zamożności, prestiżu, wykształcenia i władzy jest faktem, który znajduje odzwierciedlenie w różnorodnych, nie zawsze komplementarnych względem siebie modelach struktury społecznej. Hierarchizacja społeczna w Stanach Zjednoczonych posiada największy bodaj stopień złożoności. Dwa przeciwległe krańce struktury klasowo-warstwowej zajmują całkowicie odmienne pod względem cech położenia rasowego i etycznego, przeciwstawne w wielkości dochodów, wpływów politycznych i ekonomicznych kategorie Amerykanów. Zjawisko wielkiej rozpiętości skal położenia klasowo-warstwowego rodzi także tendencje do ujmowania jej w schematach modelu dychotomicznego. Znacznie powszechniejsze i popularniejsze są jednak ujęcia kładące nacisk na płynny, gradacyjny model relacji między poszczególnymi, licznymi warstwami wyodrębnionymi w strukturze społeczeństwa amerykańskiego.

Najistotniejszą cechą wszystkich ujęć struktury społeczeństwa amerykańskiego jest ich wielowymiarowy, łączący elementy struktury rasowej, etnicznej, wyznaniowej i klasowo-rasowej schemat analizy. Położenie poszczególnych Amerykanów i grup, do których należą w strukturze społeczeństwa amerykańskiego staje się zrozumiałe jedynie poprzez ukazanie całego kontekstu zależności i relacji społecznych, zwłaszcza politycznych, gospodarczych i kulturowych, w jakich się znajdują. Amerykanie „lokują się” zarazem w strukturze społecznej bardziej w odniesieniu do układu więzi lokalnych, regionalnych (w tym stanowych), niż globalnych. Inaczej sytuują się i sami postrzegają w kategoriach strukturalnych

Tekszańscy niż Hawajczycy, w odmienny sposób identyfikują swe położenie Indianie lub Afro-Amerykanie z wielkich aglomeracji miejskich, zgoła w sposób nieporównywalny ze szwedzkojęzycznymi mieszkańcami Minnesoty kształtują swoją społeczną tożsamość imigranci meksykańscy w Południowej Kalifornii czy Nowym Meksyku. Niezależnie od ogólno-amerykańskiego standardu społecznego, wzorca przynależności strukturalnej, istnieją bardzo istotne i wyraźne różnice lokalne, stanowiące rezultat nie tylko pochodzenia rasowego i etnicznego, ale także przynależności klasowo-warstwowej, wyznania, wykształcenia, jak również następstwo odrębności społeczności lokalnej, charakterystyki wspólnoty zawodowo-sąsiedzkiej, parafialno-dzielnicowej, towarzysko-rówieśniczej.

Struktura rasowa: charakterystyka ogólna

Granice grup rasowych w Stanach Zjednoczonych – chociaż wyjątkowo ostre w społecznej świadomości – zacierają się na poziomie indywidualnych relacji międzyludzkich, zwłaszcza w tych obszarach życia społecznego, w których występują zbiorowości Amerykanów o mieszanych pochodzeniach etnicznych i rasowych. Tym niemniej pojęcie rasy, posiadające oprócz społecznego i kulturowego swój historyczny – ideologiczny i polityczny sens – stanowi podłoże odrębnego wymiaru strukturalizacji społeczeństwa amerykańskiego, przejawiającego się nie tylko poprzez istnienie uprzedzeń, dyskryminacji, nierówności i konfliktów rasowych, lecz także/albo przede wszystkim w psychologicznym, indywidualnym wymiarze. Uzewnętrznia się to w postaci powszechnie podzielanych przekonań o ekonomicznych i kulturowych barierach rasowych, przybierających w wielu koncepcjach postać dwubiegunowego, spolaryzowanego modelu konfliktowego, a nie wielostopniowego, gradacyjnego schematu podziałów funkcjonalnych.

Rasa, niezależnie od swej socjologicznej, złożonej charakterystyki – jest też kategorią prawną. W Stanach Zjednoczonych istnieją pewne reguły prawne zmierzające do ochrony dyskryminowanych w przeszłości bądź aktualnie mniejszości rasowych, obejmujące przede wszystkim dwie zbiorowości: czarnych Amerykanów (*Black American, Afro-American*) oraz Indian (*Native American*). Na użytek amerykańskiego powszechnego spisu ludnościowego (*American Census of Population*) wyodrębnione zostały rasy: biała, czarna (*African-American or Negro*), Indian amerykańskich i rdzennych mieszkańców Alaski, azjatycka (z wyszczególnieniem podkategorii narodowo-etnicznych: Hindusów, Chińczyków, Filipińczyków, Japończyków, Koreańczyków, Wietnamczyków oraz pozostałych Azjatów), hawajska i mieszkańców innych wysp Pacyfiku (zwłaszcza Guam i Samoa) i inne rasy. Sześć wymienionych kategorii rasowych nie uwzględnia jako odrębnej rasy – w odróżnieniu od spisu z 1990 roku – Amerykanów latynoskiego pochodzenia, zwłaszcza hiszpańskojęzycznych Meksykan oraz „kolorowych” Portorykańczyków, Kubańczyków i Haitańczyków. Część hiszpańskojęzycznych Amerykanów deklaruje zależnie od koloru skóry przynależność do rasy białej, czarnej bądź innej.

Określenia sześciu wymienionych w kwestionariuszu spisowym ras znajdują się w dokumentach US Census Bureau (*Census 2000 questionnaire*).

Kwestia przynależności rasowej w Stanach Zjednoczonych jest w pierwszej mierze związana z charakterystyką fizyczną; kolorem skóry i pochodzeniem etnicznym, niemniej głównym – obok wyglądu – kryterium przynależności rasowej staje się tożsamość rasowo-etniczna. Próba zredukowania wymiaru zróżnicowania rasowego do wymiaru etnicznego jest jednak wciąż bardzo daleka od powodzenia, o czym świadczy również stosunkowo mały – nie przekraczający 2,4% populacji odsetek ludności Stanów Zjednoczonych deklarujących mieszaną, podwójną bądź wielokrotną identyfikację rasową. Nieliczna kategoria Mulatów – licząca nieco ponad 700 tys. Amerykanów, nie rozwinęła w pełni cech solidarności grupowej. Stąd niska popularność tej identyfikacji – traktowanej nieufnie i wręcz wrogo – przez reprezentantów czarnej mniejszości, a co najmniej neutralnie i obojętnie przez białą większość. Zdecydowana większość Amerykanów o mieszanych, czarno-białych charakterystykach rasowych wybiera raczej identyfikację z własną, czyli czarną grupą rasową. Tożsamość taką reprezentuje ponad 3/4 spośród wszystkich Mulatów.

Inną, rodzącą szereg kontrowersji sprawą jest kategoryzacja ludności o południowo-amerykańskim bądź latynoskim rodowodzie. W spisie powszechnym z 1990 roku grupę „hiszpańskojęzycznych Amerykanów (*Spanish-speaking American*)” lokowano jednoznacznie w obrębie struktury rasowej. W spisie powszechnym z 2000 roku, kategorię tę zastąpiono zbiorowością Amerykanów o hiszpańskiej lub latynoskiej tożsamości etnicznej (*Hispanic or Latino of any race*). Zbiorowość rasowo-etniczna Amerykanów cechujących się dominacją latynoskiej tożsamości kulturowej, lokująca się w obrębie kategorii spisowej „inna rasa” stała się w latach dziewięćdziesiątych największą mniejszością kulturową w Stanach Zjednoczonych. Jest to kategoria wewnątrznie bardzo niejednorodna rasowo, narodowo i etnicznie. Wyróżnia ją wszakże spośród innych specyficzna, odrębna identyfikacja językowo-kulturowa, rodząca poczucie solidarności oraz więzi symbolicznej ponad podziałami związanymi z miejscem urodzenia czy kolorem skóry. Do kategorii Amerykanów latynoskiego pochodzenia zaliczają się zarówno biali, jak i czarni, bądź mieszanini rasowo Kubańczycy, Metysi i Indianie meksykańscy, czekoladowi Portorykańczycy, czarni Haitańczycy, jak i angielskojęzyczni potomkowie kolonistów hiszpańskich bądź portugalskich.

Niejednorodność kryteriów wyodrębnienia ras w ostatnich dwóch dekadach XX wieku, próba zastąpienia obiektywnych wyznaczników przynależności rasowej czynnikami subiektywnymi ze sfery tożsamości, prowadzi do nakładania się na siebie różnych kategorii rasowych i etnicznych.

W tabeli nr 1 zaprezentowane jest zróżnicowanie rasowe nie uwzględniające jako odrębnych kategorii strukturalno-analitycznych Amerykanów o dominacji latynoskiej tożsamości narodowej oraz cechujących się mieszanymi, wielokrotnymi pochodzeniami rasowymi. Zbiorowość Amerykanów o dominacji latynoskiej tożsamości rasowo-etnicznej bywa w ostatnim czasie redukowana bądź do kategorii „hiszpańskojęzycznych Amerykanów”, bądź do którejś z sześciu wymienionych ras.

Tabela 1. Skład rasowy społeczeństwa amerykańskiego w 2000 roku

Przynależność rasowa	Liczba ludności (w tys.)	Odsetek społeczeń- stwa USA
Ludność USA ogółem	281 421 906	100
Ludność biała	211 460 626	75,1
Czarni (Afro-Amerykanie)	34 658 190	12,3
Indianie i rdzenni mieszkańcy Alaski	2 475 956	0,9
Azjaci	10 242 998	3,6
Hindusi	1 678 765	0,6
Chińczycy	2 432 586	0,9
Filipińczycy	1 850 314	0,7
Japończycy	796 700	0,3
Koreańczycy	1 076 872	0,4
Wietnamczycy	1 122 528	0,4
Pozostali Azjaci	1 285 234	0,5
Hawajczycy i rdzenni mieszkańcy wysp Pacyfiku	398 835	0,1
Hawajczycy	140 652	–
Guanamczycy	58 240	–
Samończycy	91 029	–
Mieszkańcy innych Wysp Pacyfiku	108 914	–
Inne rasy	15 359 073	5,5

Źródło: US Census Bureau, *Table DP-1. Profile of General Demographic Characteristics: 2000*; Internet: <http://factfinder.census.gov/home/en/datanotes>.

Podobnie rzecz się ma z Amerykanami, którzy w sferze czynników obiektywnych odznaczają się mieszanym rodowodem rasowym, lecz w wymiarze psychologicznym identyfikują się nie z którąkolwiek z wyróżnionych trans-rasowych zbiorowości, lecz z pojedynczą rasą. Zjawisko rozbieżności kryteriów przynależności rasowej wiąże się z nakładaniem się na siebie dwóch porządków podziałów strukturalnych, jednego – opierającego się na stosunkach dominacji/podporządkowania i nierówności położenia, drugiego – bazującego na relacjach równości i gradacyjnego schematu zróżnicowania społecznego.

Amerykański fenomen etniczności

Etniczność (*ethnicity*) jest zjawiskiem polegającym na odrębności językowej, kulturowej oraz obyczajowej Amerykanów, cechujących się różnorodnym pochodzeniem narodowym bądź rasowym. „Etniczność” amerykańskiego społeczeństwa posiada co najmniej dwa wymiary: psychologiczny, połączony z orientacją kulturową i identyfikacją grupową, oraz społeczny, strukturalny, lokujący ludzi w różnych zbiorowościach wyróżnionych ze społecznego kontekstu z uwagi na swój migracyjny rodowód i obiektywne cechy związane z faktem urodzenia czy posługiwania

się językiem kraju pochodzenia. Etniczność oznacza szereg różnego rodzaju zjawisk i procesów, kumulujących się w społecznej i kulturowej różnorodności.

Do podstawowych wyznaczników etniczności, a zatem czynników decydujących o grupowej przynależności oraz kulturowej charakterystyce, należą czynniki obiektywne i subiektywne. Wśród obiektywnych za najważniejsze uważa się pochodzenie narodowe oraz znajomość języka ojczystego. Subiektywne kryteria przynależności etnicznej polegają na posiadaniu określonego rodzaju tożsamości grupowej, wynikającej z psychicznej predyspozycji, pozytywnego emocjonalnego stosunku do tradycji określonej grupy czy kategorii społecznej, często nie popartej ani faktem pochodzenia ani kompetencji językowej. Etniczność staje się w Stanach Zjednoczonych w coraz większym stopniu kategorią subiektywną, psychologiczną, wynikającą bardziej z autodeklaracji i poczucia identyfikacji, niż z faktu pochodzenia narodowego. Wyrazem tej tendencji do subiektywizacji przynależności etnicznej jest także ankieta ostatniego spisu ludnościowego, w której nastąpiło odejście od pytań o miejsce urodzenia czy stopień znajomości języka macierzystego jako bezpośrednich, obiektywnych kryteriów przynależności etnicznej.

Zarówno fakt urodzenia, jak i znajomość języka macierzystego nadal są jednak w silnej korelacji z fenomenem odrębności etnicznej, wyrażającej się w istnieniu zbiorowości – zarówno w wymiarze globalnym, jak i lokalnym – wyraźnie różniących się od „amerykańskiej” większości swą charakterystyką kulturową.

O przynależności do grupy etnicznej decydują – oprócz identyfikacji – miejsce urodzenia oraz znajomość języka ojczystego. Mowa zarazem o takim rodzaju kompetencji językowej, który nie polega na dwujęzyczności i biegłym posługiwaniu się oprócz macierzystego także językiem angielskim, lecz o sytuacji, w której jednostka chętniej i częściej posługuje się językiem kraju urodzenia. Kompetencja taka cechuje przede wszystkim Amerykanów urodzonych poza Stanami Zjednoczonymi, posiadającymi imigracyjny status prawny i wywodzącymi się z pierwszego pokolenia osiedleńców.

Pochodzenie narodowe (rasowe, etniczne) wyznacza kontekst i zasięg etniczności zarówno w społeczeństwie globalnym, jak i skupiskach lokalnych. W przypadku pochodzenia narodowego, wyznaczonego miejscem urodzenia, mamy do czynienia zarówno z kategorią Amerykanów urodzonych poza terytorium USA, jak i tymi, którzy zachowali pamięć o pochodzeniu swych przodków. Według danych spisowych, w 2000 roku ponad 33 miliony mieszkańców USA urodziło się poza granicami kraju.

Generalnie Stany Zjednoczone pozostają krajem o dużym odsetku ludności przybyłej, przekraczającej 10% całej populacji. Szacunki wielkości kategorii osób urodzonych poza Stanami Zjednoczonymi wahają się od 28 379 000 do 33 091 988 osób. Rozbieżności te wynikają z trudności w oszacowaniu liczby nielegalnych imigrantów bądź takich, którzy podejmują imigrację wielokrotną, cykliczną, wahałową. Ze średnich danych szacunkowych zawartych w tabeli nr 2 wynika, że mniej niż połowa urodzonych poza Stanami Zjednoczonymi osób posiada status obywatelski, natomiast około 4 milionów należy do kategorii nielegalnych imigrantów.

Tabela 2. Imigranci (mieszkańcy USA) urodzeni za granicą; rok 2000

Status migracyjny	Szacunkowa średnia wielkość		
	minimalne	średnie	maksymalne
Urodzeni poza granicami USA	32 174 511	33 091 988	33 347 473
Posiadający legalny status	90%	87,5%	85%
Nielegalni	10%	12,5%	15%

Źródło: Internet: <http://www.cesnsus.gov>. US Census Bureau, Table 6: *Census Level Undercoverage Rate Assumptions for the Foreign-Born Population by Migrant Status: 2000*.

Zdecydowana większość Amerykanów urodzonych poza granicami USA wywodzi się z Ameryki Łacińskiej i Azji. Innym obiektywnym kryterium przynależności etnicznej jest umiejętność posługiwania się językiem kraju pochodzenia. Często umiejętność ta oznacza brak znajomości języka angielskiego albo – przy słabym opanowaniu jego reguł – częstsze komunikowanie się w języku macierzystym.

Według danych z 2000 roku, aż 17,6% Amerykanów deklaruowało posługiwanie się językiem innym niż angielski. Posługiwanie się językiem ojczystym świadczy albo o imigracyjnym rodowodzie, albo silnym przywiązaniu do tradycji kulturowych własnej zbiorowości etnicznej (kulturowej, religijnej, plemiennej, rasowej). Oznacza to, że około 40 milionów obywateli bądź rezydentów Stanów Zjednoczonych chętniej rozmawia w domu i w kręgu wspólnotowym w języku macierzystym.

Skład i struktura etniczna – szczegółowa charakterystyka liczebności i położenia poszczególnych zbiorowości etnicznych w USA: kryterium subiektywne

Jednym z podstawowych elementów struktury społecznej w Stanach Zjednoczonych jest grupa etniczna. Zagadnienia statusu społecznego i kulturowego poszczególnych grup etnicznych oraz konsekwencje utrzymującej się autonomii poszczególnych zbiorowości rasowych i narodowościowych w strukturze społeczeństwa globalnego, przyciąga uwagę socjologów od dawna.

Różnicowania etniczne wyznacza bowiem jeden z najważniejszych – obok rasowego, wyznaniowego i klasowo-warstwowego – wymiarów podziału społecznego Amerykanów. Najbardziej przyciągającą uwagę socjologów jest sfera relacji interetnicznych i kształtujących się w ich siatce schematów dysproporcji, uprzedzeń, konfliktów i antagonizmów.

W strukturze społeczeństwa amerykańskiego wyodrębniają się różnorodne grupy etniczne. Część z nich, wchodzących zwłaszcza w obręb szerszej kategorii „Amerykanów o latynoskiej identyfikacji” – takich jak meksykańska, portorykańska, kubańska czy haitańska – posiada mieszany, rasowo-etniczny status. Inne, zwłaszcza indiańskie i składające się z „kolorowych” Amerykanów bliższe są dy-

chotomicznemu, dwubiegunowemu modelowi niż strukturalnemu schematowi gradacji. Etniczność najczęściej przypisywana jest i kojarzona z „białym ruchem etnicznym”, lecz w praktyce oraz w teorii socjologicznej się do niego nie ogranicza.

Pojęcie etniczności bliższe jest coraz bardziej subiektywnym deklaracjom oraz odczuwanej tożsamości z grupą rasową, etniczną czy językową i niejednokrotnie sprowadza się ona do węższych niż narodowe kryteriów przynależności (np. takich jak rodowo-plemienne). Stosunkowo długo, bo aż do końca lat osiemdziesiątych przeważało wszakże w Stanach Zjednoczonych „obiektywne” kryterium przynależności etnicznej, czyli posiadające swe wyznaczniki nie w subiektywnej identyfikacji z własną grupą, lecz w prawnych i rzeczywistych zasadach pochodzenia rasowego, etnicznego i narodowego. W spisie powszechnym z 1990 roku stosowano jeszcze jako kryterium przynależności etnicznej pochodzenie badanych oraz ich rodziców. Stąd w danych spisowych z tego roku występują jeszcze kategorie *native born* oraz *foreign born* posiadające dodatkowe podkategorie „urodzonych w Stanach Zjednoczonych z amerykańskich rodziców”, „urodzonych w Stanach Zjednoczonych z cudzoziemskich rodziców” (jednego lub obojga) czy „urodzonych poza Stanami Zjednoczonymi z cudzoziemskich rodziców” (jednego lub obojga).

Odejście od kategorii obiektywnych w systemach stratyfikacji etnicznej znalazło zastosowanie w najnowszych kategoriach spisowych z roku 2000. W kwestionariuszach spisowych nie pytano już badanych o ich pochodzenie narodowe czy etniczne, lecz o identyfikację z wyróżnionymi w strukturze społeczeństwa amerykańskiego grupami etnicznymi o migracyjnym rodowodzie.

Tabela nr 3. Dane dotyczące przynależności do grupy etnicznej według kryterium tożsamości badanych w roku 2000

Przynależność etniczna	Pierwsza tożsamość	Druga tożsamość
Afgańska	38 251	2 473
Akadyjska/Cajuńska	75 574	12 115
Albańska	109 910	8 606
Amerykańska (USA)	19 641 264	1 781
Alzacka	5 757	6 707
Angielska	19 149 177	9 106 131
Arabska:	1 052 311	196 849
Egipska	118 496	5 265
Irakijska	34 247	6 683
Jordańska	61 227	3 815
Libańska	322 544	96 699
Marokańska	38 132	6 908
Palestyńska	59 271	4 726
Syrzyjska	104 763	32 049
Arabska	235 646	25 883
Pozostałe arabskie	77 985	14 821
Armeńska (Ormiańska)	324 197	45 258
Assyryjska	56 883	6 965
Australijska	55 275	20 949

Austriacka	458 572	334 232
Baskijska	56 648	12 615
Belgijska	231 931	144 754
Brazylijska	183 762	21 257
Brytyjska	818 158	251 616
Bułgarska	54 682	10 389
Celtyjska	52 767	14 156
Chorwacka	258 509	131 571
Cypryjska	9 738	0
Czeska	808 825	116 370
Czechosłowacka	268 677	116 370
Duńska	881 911	617 893
Estońska	16 863	5 046
Europejska	1 832 586	79 464
Fińska	579 021	218 148
Francuska (bez baskijskiej)	5 755 933	4 012
Francusko-kanadyjska	1 683 249	518 728
Grecka	957 449	222 288
Gujańska	116 723	8 646
Holenderska	2 921 458	2 297 616
Islandzka	31 290	19 583
Irańska	328 202	20 539
Irlandzka	20 548 660	12 478 135
Izraelska	95 763	10 653
Jugosłowiańska	288 513	89 820
Kanadyjska	432 486	202 445
Karpato-Rusińska	7 895	2 304
Litewska	427 603	287 126
Luksemburska	20 592	16 851
Łotewska	74 012	20 912
Macedońska	42 764	6 005
Maltańska	23 833	12 319
Niemiecka	32 505 753	13 946 321
Niemcy rosyjscy	20 962	1 219
Niemcy pensylwańscy	300 000	69 252
Norweska	3 059 522	1 487 769
Nowozelandzka	10 526	3 031
Polska	6 290 993	2 759 129
Portugalska	994 685	316 323
Północno-europejska	181 583	3 045
Rosyjska	2 149 673	837 470
Rumuńska	272 513	125 544
Serbska	98 648	34 468
Skandynawska	363 353	142 298
Słowacka	514 943	305 768
Słoweńska	124 595	48 470
Słowiańska	74 980	46 455
Sowiecka	1 716	0
Subsaharyjsko-afrykańska	1 417 711	87 274
Afrykańska	921 808	53 824

Capo Verde	79 557	3 644
Etiopia	73 296	1 803
Ghana	41 118	3 540
Kenia	14 320	0
Liberia	28 161	1 466
Nigeria	136 281	11 479
Republika Południowej Afryki	36 896	3 996
Senegal	3 893	208
Sierra Leone	6 629	216
Somalia	17 237	0
Sudan	12 201	803
Uganda	4 692	29
Zair	0	61
Zimbabwe	1 494	2 853
Pozostałe kraje subsaharyjskie	40 128	3 352
Szkocka	3 453 326	1 965 420
Szkocko-irlandzka	3 814 594	1 408 874
Szwajcarska	597 011	399 660
Szwedzka	2 584 719	1 747 507
Turecka	115 558	21 490
Ukraińska	622 491	239 925
Walijska	945 537	953 659
Węgierska	940 259	576 386
Włoska	12 742 160	3 161 802
Wschodnioeuropejska	287 040	8 934
Zachodnio-indyjska (oprócz hiszpańskojęzycznych, latynoskich grup etnicznych)	1 768 854	159 804
Bahama	27 646	3 421
Barbados	42 840	4 583
Belize	24 142	3 603
Bermudy	2 517	794
Brytyjskie Indie Wschodnie	62 554	5 571
Holenderskie Indie Wschodnie	35 501	31 532
Haiti	626 357	23 850
Jamajka	633 227	48 140
Trinidad i Tobago	129 514	15 592
Wyspy Dziewicze (USA)	7 018	722
Zachodnie Indie	174 344	21 214
Inne kraje zachodnioindyjskie	3 194	782
Inne grupy etniczne	83 206 740	7 465 565
Osoby nie sklasyfikowane bądź nie deklarujące tożsamości etnicznej	33 405 120	203 141 664

Źródło: <http://factfinder.census.gov/servlet/DTable> 2000.

Wymienione rodzaje tożsamości etnicznej nie obejmują wszystkich grup lub kategorii wyodrębniających się w strukturze społecznej Stanów Zjednoczonych. W danych spisowych uwzględnia się tożsamości grup etnicznych najliczniejszych (np. angielska, irlandzka, polska) bądź/i wywodzących się z krajów posiadających wła-

sne instytucje państwowe (np. sowiecka, jugosłowiańska, czesko-słowacka). Dalej, w tabeli zamieszczone są dane dotyczące tożsamości etnicznej Amerykanów o baskijskim, karpato-rusińskim czy alzackim rodowodzie, brak jest natomiast szeregu innych identyfikacji, jak choćby pendzabskiej, mandzurskiej, kaszubskiej czy reto-romańskiej. Oprócz tego w spisie pojawiają się grupy etniczne takie jak Akadyjczycy lub Amerykanie z Wysp Dziewiczych, charakterystyczne dla struktury etnicznej Stanów Zjednoczonych z uwagi na ich historyczne dziedzictwo.

Kryteria przynależności klasowo-warstwowej

W społeczeństwie amerykańskim stosowane są zmieniające się i różnorodne wyznaczniki pozycji społecznej i przynależności klasowo-warstwowej. Do najważniejszych i niezmiennych w zasadzie w obrębie większości teorii należą kryteria zamożności, prestiżu i pozycji na skali władzy.

Pozycję klasowo-warstwową wyznacza się według kryteriów obiektywnych bądź subiektywnych. Wielostopniowe, gradacyjne schematy podziałów społecznych opierają się zarówno na miarach obiektywnych, np. wysokości osiągniętych rocznych dochodów, poziomie zamożności mierzonego wielkością majątku, pozycji zawodowej, miejsca w strukturach organizacyjnych i podobnych, jak i subiektywnych, np. szacunek przypisywany danej pozycji, stanowisku czy samoocena własnego położenia.

Najważniejszym obiektywnym kryterium statusu społecznego jest stopień zamożności. Do subiektywnych zaliczyć można prestiż związany z daną pozycją społeczno-zawodową. Do mieszanych zaś wielkość władzy mierzonej zarówno kryteriami subiektywnymi, wynikającymi z psychicznych predyspozycji jednostek, jak i miejsca w hierarchicznych strukturach władzy politycznej, ekonomicznej, religijnej czy wojskowej.

Zamożność. Zamożność, stając się wyznacznikiem położenia społecznego, przybiera różnorodne miary. Ujmuje się ją najczęściej albo poprzez szacunek wielkości posiadanego majątku bądź wysokość osiąganego rocznego dochodu. W różnych systemach podziałów klasowych wymieniane były pośród innych wyznaczników pozycji społecznej np. typ i cena domu, rejon zamieszkania, rodzaj kapitału (pieniężny, ziemski, przemysłowy) i kilka innych. Rozkład rocznych dochodów Amerykanów i ich rodzin w poszczególnych przedziałach pieniężnych zamieszczony jest w tabeli nr 4.

Rozkład dochodów Amerykanów zawarty w tabeli nr 4 wskazuje, że w 1989 roku blisko 6 milionów Amerykanów (5 684 517) nie przekroczyło poziomu zarobków przekraczających 5 tys. dolarów. Dochodem rocznym poniżej 15 tys. dolarów wykazywało się około 22 milionów Amerykanów. Status ubóstwa posiadało zaś w 1989 roku aż 31 742 864 Amerykanów, co stanowiło około 13% całej populacji.

Tabela 4. Dochód i poziom ubóstwa Amerykanów w roku 1989

Kategoria	Wielkość
Dochód Amerykanów (w \$)	
Ogółem	91 993 582
poniżej 5 000	5 684 517
5 000–9.999	8 529 980
10 000–14 999	8 133 273
15 000–24 999	16 123 742
25 000–34 999	14 575 125
35 000–49 999	16 428 455
50 000–74 999	13 777 883
75 000–99 000	4 704 808
100 000–149 999	2 593 768
powyżej 150 000	1 442 031
Srednia dochodów	30 056\$
Dochód rodzin amerykańskich (w\$)	
Ogółem	65 049 428
Poniżej 5 000	2 582 206
5 000–9.999	3 636 361
10 000–14 999	4 676 092
15 000–24 999	10 658 345
25 000–34 999	10 729 951
35 000–49 999	13 270 930
50 000–74 999	11 857 079
75 000–99 000	4 115 468
100 000–149 999	2 259 940
powyżej 150 000	1 263 056
Srednia dochodów rodziny	35 225\$
Status ubóstwa	
Liczba Amerykanów ogółem	241 977 859
poniżej granicy ubóstwa	31 742 864
Liczba rodzin amerykańskich ogółem	65 049 428
poniżej granicy ubóstwa	6 487 475

Źródło: Bureau of Population, *Table DP-4. Income and Poverty Status in 1989: 1990*, Internet: <http://www.census.gov>.

Przeciwny kraniec skali dochodów okupuje 20% Amerykanów, uczestniczących w dystrybucji w wielkości nie przekraczającej 5% wszystkich dochodów. Dysproporcje w skali dochodów, prowadzące do takich relacji, iż górne 5% rodzin amerykańskich osiąga dochody 40% rodzin lokujących się w dolnych kategoriach majątkowych, są i tak o wiele „płytsze” od rozbieżności w skali majątku. Cenzus majątkowy Amerykanów z trudem uzasadnia tezę o dominacji klasy średniej. Wydaje się bowiem, że w miarę upływu czasu rozwarstwienie na skali dochodów staje się coraz większe i wyraźniejsze, zgodnie z zasadą głoszącą, że „bogaci stają się coraz bogatsi, biedniejsi coraz biedniejsi”.

Prestiż. Prestiż społeczny związany jest w największej mierze z rodzajem wykonywanego zawodu i jego znaczeniem w społecznej świadomości. Amerykańskie

ośrodki badania opinii publicznej corocznie publikują ranking zawodów na skali ich popularności i społecznego szacunku, deklarowanego przez badane populacje. Nieodmiennie na wierzchołkach tej skali lokują się od dziesięcioleci takie kategorie zawodowe jak: sędziowie Sądu Najwyższego, profesorowie uniwersyteccy, kierownicy wielkich korporacji przemysłowych, lekarze chirurdzy, prawnicy, politycy. Jest faktem zastanawiającym, iż w rankingach prestiżu nastąpiły wśród wyżej przez Amerykanów wartościowanych w ostatnich dziesięcioleciach zawodów niewielkie zmiany.

Wykształcenie. Poziom wykształcenia Amerykanów jest bardzo wysoki. Społeczeństwo amerykańskie posiada rozwinięty system edukacji, Amerykanie zaś traktują wykształcenie jako jeden z najważniejszych czynników awansu społecznego oraz zdobycia wysokiej pozycji klasowo-warstwowej. Aż 81,6% Amerykanów legitymowało się w 2000 roku świadectwem ukończenia szkoły średniej, natomiast 25,1% posiadało stopień licencjata (*Bachelor of Art*) lub wyższy.

Społeczeństwo amerykańskie jest społeczeństwem edukacyjnym. Różnorodność oraz złożoność amerykańskiego systemu szkolnictwa pozwala na wielowariantowość oraz plastyczność systemu edukacji, dostosowującego swoją strukturę do wymogów amerykańskiej gospodarki. Nie jest to wszakże system pozbawiony wad, o czym świadczą nieustanne wysiłki zmierzające do jego poprawy. Dane dotyczące poziomu wykształcenia Amerykanów zawarte są w tabeli nr 6.7.

Tabela 5. Poziom wykształcenia Amerykanów powyżej 25 roku życia, rok 2000

Poziom wykształcenia	Liczba Amerykanów
Liczba Amerykanów powyżej 25 roku życia	177 562 899
Mniej niż 9 klas	12 328 762
9-12 klas, bez dyplomu szkoły średniej	20 364 795
Ukończona szkoła średnia	52 427 005
College	36 456 924
Półwyższe zawodowe	11 493 115
Licencjat	28 563 252
Magisterium	15 929 046
Odsetek Amerykanów ze średnim wykształceniem	81,6
Odsetek Amerykanów z wyższym wykształceniem	25,2

Źródło: US Census Bureau, Table, *QT-02. Profile of Selected Social Characteristics: 2000*; Internet: <http://factfinder.census.gov/home/en/datanotes/expc2ss.html>.

Władza. Władza kojarzy się najczęściej z miejscem zajmowanym w strukturach politycznych. Władza polityczna jest wszakże tylko jednym z najbardziej wyrazistych rodzajów panowania. Władza wiąże się także z panowaniem ekonomicznym, ideologicznym, charyzmatycznym czy tradycyjnym. Miejsce w strukturze społecznej społeczeństwa amerykańskiego wyznaczone też bywa przez stosunki dominacji/podporządkowania, jakie zajmują jednostki w strukturach organizacyjnych. W Stanach Zjednoczonych występuje wiele rodzajów elit i panuje przekonanie, że przynależność do elity władzy nie nakłada się na przynależność do establishmentu

kulturalnego, naukowego czy prawniczego. Dane przytaczane przez autorów cytowanej pracy wskazują, że również w Stanach Zjednoczonych występuje coraz wyraźniejsze nakładanie się na siebie różnych rodzajów elit. Udział we władzy bywa wyznaczany przez cenzus majątkowy. Zakres wpływów politycznych jest proporcjonalny do pozycji zajmowanych w instytucjach opiniotwórczych, gospodarczych i kulturalnych.

Pluralizm wyznaniowy

Według danych zawartych w tabeli 6, szacunkowa wielkość najważniejszych amerykańskich grup wyznaniowych ulegała w okresie lat 1947-1999 wolnej, aczkolwiek systematycznej ewolucji. Najważniejsza tendencja przeobrażeń struktury wyznaniowej społeczeństwa amerykańskiego polega na stopniowym spadku ilości wyznawców protestantyzmu i wzroście ilości wyznawców katolicyzmu. Liczba wyznawców judaizmu pozostaje w zasadzie niezmienna. Stosunkowo duże różnice wskazań trzech różnych ośrodków badawczych dotyczą kategorii: „inne grupy wyznaniowe” oraz „nie wierzący bądź nie deklarujący przynależności”. Można jednak ustalić z dużą dozą prawdopodobieństwa, że wzrasta odsetek członków niechrześcijańskich grup wyznaniowych, zwłaszcza islamu, hinduizmu czy buddyzmu. Zmiany te obrazuje tabela nr 6. Wielkości podane w tabelach dla poszczególnych lat pochodzą z badań prowadzonych przez różne ogólnoamerykańskie ośrodki badawcze: AIPO – American Institute of Public Opinion, SRC – Survey Research Center of the University of Michigan, NORC – National Opinion Research Center of Chicago University, General Social Survey i Princeton Religion Research Center. Dane dotyczące liczby wyznawców poszczególnych grup i instytucji wyznaniowych w Stanach Zjednoczonych oparte są na szacunkach pochodzących z badań nad reprezentatywnymi próbkami Amerykanów. Kryterium przynależności religijnej należy bowiem w Stanach Zjednoczonych do chronionych prawem dóbr osobistych i dlatego może być odnoszone jedynie do anonimowych kategorii statystycznych. Pytania o przynależność religijną nie zamieszcza się w ankietach spisowych, dlatego trudno je ze sobą porównywać. Innym źródłem ustalania liczebności poszczególnych wyznań i kościołów są informacje publikowane przez instytucje i organizacje religijne np. w celach podatkowych.

Z tabeli nr 6 wynika, iż odsetek wyznawców protestantyzmu – wzięwszy pod uwagę maksymalne i minimalne szacunki – waha się w latach 1947-1999 w przedziale 71-55%, katolicyzmu 28-20%, judaizmu 5-2%, innych wyznań protestanckich 6-1%, natomiast osób nie deklarujących przynależności bądź niewierzących 11-12%. Ostatnia kategoria – „osób nie deklarujących przynależności” – obejmuje także tych badanych, którzy odmówili odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną. Dane dla roku 1999 wskazują, iż odsetek wyznawców protestantyzmu zbliża się do wielkości 55%, katolicyzmu 28%, innych grup wyznaniowych 6%, niewierzących bądź niedeklarujących przynależności 8%, natomiast Żydów oscyluje w przedziale 2-3%.

Tabela nr 6. Największe amerykańskie grupy wyznaniowe w latach 1947-1985 (w %)

rok	Protestan- tyzm	Katolicyzm	Judaizm	Inne wyznania	brak przynależności
AIPO	69	20	5	1	6
1947	66	26	3	1	2
1957	70	23	3	2	2
1962	67	25	3	2	2
1967	63	26	2	4	5
1972	60	29	2	1	6
1980	57	28	2	4	9
1985					
NORC/GSS	67	24	2	4	9
1963	66	24	2	3	5
1967	65	25	3	1	6
1972	65	25	2	1	7
1977	65	25	2	1	7
1985					
SRC					
1952-60	73	21	3	1	2
1964-72	71	22	2	1	3
1976-80	64	24	3	2	7
PRRC					
1990	56	25	2	6	11
1995	58	25	2	b.d.	b.d.
1996	58	25	3	5	9
1997	58	26	2	6	8
1998	59	27	2	5	7
1999	55	28	2	6	8

Źródło: A. Greeley, *Religious Change in America*, Harvard University Press, Cambridge 1996, wyd. trzecie, table 3.1: *American religious groups, 1947-1985 (5)*, s. 25; Princeton Religion Research Center, Princeton, *Religion in America*, annual; Internet: www.nccusa.org, table 75, *Religious Preferences, Church Membership, and Attendance 1980-1999*.

Do największych protestanckich grup wyznaniowych w Stanach Zjednoczonych zalicza się baptystów, metodystów, luteran, prezbiterian i episkopalistów. Około 12% wszystkich wyznawców protestantyzmu w Stanach Zjednoczonych należy do pozostałych grup religijnych, 3% natomiast nie deklaruje przynależności do żadnej z nich.

Dane na temat wielkości poszczególnych protestanckich grup wyznaniowych zawarte są w tabeli nr 7.

Liczba protestanckich grup wyznaniowych w USA i tworzonych przez nie instytucji kościelnych przekracza z całą pewnością rząd kilkuset, zbliżając się do tysiąca. Fenomen amerykańskiego społeczeństwa lokuje się pomiędzy modelami jednorodności obywatelskiej, gospodarczej, politycznej i ideologicznej, a schematami różnorodności wyznaniowej, językowej, rasowej, etnicznej i kulturowej.

Tabela nr 7. Największe protestanckie grupy wyznaniowe w latach 1974-1985 (w %)

rok	Baptyści	Metodyści	Luteranie	Prezbiterianie	Episkopaliści	Inne
AIPO						
1974	21	14	7	6	3	–
1978	19	11	6	4	2	–
1984	20	9	2	2	3	–
GSS						
1975	20	13	8	5	3	12
1980	20	12	8	5	3	13
1985	21	11	8	5	3	14

Źródło: A. Greeley, 1996, *Religious Change in America*, Harvard University Press, Cambridge 1996, wyd. trzecie, table 3.2: *American religious groups, 1974-1985 (5)*, s. 27.

Który z tych modeli lepiej, to znaczy pełniej i adekwatniej, oddaje naturę zjawisk integrujących i scalających w jedną zbiorowość populację, jaką tworzą wciąż w sporym odsetku sami imigranci, zwłaszcza ich potomkowie o tak odrębnych charakterystykach kulturowych, pozostaje pytaniem otwartym i nierozstrzygalnym.